

Prof. dr hab.

Alicja Stępień-Kuczyńska

Uniwersytet Łódzki

O C E N A

dorobku w przewodzie habilitacyjnym doktora Adama Roberta Bartnickiego w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych, dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego, współpracy międzynarodowej

1. Informacje o Habilitancie:

Doktor Adam R. Bartnicki jest zatrudniony od 2008r. na stanowisku adiunkta na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku; od 1999r. był asystentem w Katedrze Politologii na Wydziale Historyczno-Socjologicznym UwB.

Jest absolwentem historii tamtejszego Uniwersytetu, pracę magisterską przygotował pod kierunkiem profesora dr hab. Wł. Serczyka; stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce uzyskał w Instytucie Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk w roku 2006 za rozprawę napisaną pod kierunkiem dr hab. Włodzimierza Marciniaka: *Demokratycznie legitymizowany autorytaryzm jako czynnik funkcjonalnej stabilizacji systemu politycznego współczesnej Rosji. Konflikty okresu przeobrażeń 1991-2003.*

2. Charakterystyka i ocena osiągnięcia naukowego Habilitanta:

Zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach naukowych i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami) jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę do ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego dr A. R. Bartnicki wskazał przedsięwzięcie naukowe zatytułowane: **Kryzys demokracji w Rosji po 1991r.** W jego skład wchodzi: monografia zatytułowana **Borys Jelcyn-przywódtwo w pułapce uwarunkowań. Mechanizmy zmiany i kontynuacji**, Białystok 2016, Agencja Wydawnicza Ekopress s. 551 oraz 14

monotematycznych artykułów naukowych i rozdziałów w pracach zbiorowych, poświęconych problemowi kryzysu demokracji w Rosji.

Głównym kierunkiem badań dr Adama R. Bartnickiego, poczynając od rozprawy doktorskiej, jest pogłębiona analiza wieloaspektowych zjawisk w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej po roku 1991. Autor w swoich publikacjach odniósł się do procesów legitymizacji/delegitymizacji władzy FR wskazując na źródła tych procesów i ich następstwa. Skoncentrował się na aspekcie wewnętrznym zachodzących procesów politycznych, relacjach między sferą polityczną, społeczno-kulturową i gospodarczą a systemem sprawowania władzy we współczesnej Rosji. Zdefiniował system polityczny tego państwa jako „demokratycznie legitymizowany autorytaryzm”, podkreślając, iż w okresie prezydentury Borysa Jelcyna (1991-1999) nastąpiło jego kształtowanie się, rozwój a następnie degeneracja. Z końcem prezydentury Jelcyna zakończył się swoisty „projekt demokratyczny” rozpoczęty pieriestrojką Michaiła Gorbaczowa. Początek XXI wieku wyznaczył rozpoczęcie nowego etapu systemu politycznego FR, sposobu sprawowania władzy w Rosji, związanego z przywództwem Władimira Putina. Nie ulega wątpliwości, na co zwraca uwagę Habilitant, iż podstawy prawno-instytucjonalne tego systemu zostały ukształtowane w poprzedzającej go dekadzie.

W literaturze politologicznej, tak światowej jak i polskiej, problematyka systemu politycznego po rozpadzie ZSRR jest stale badana. Problematykę tę podejmują m.in.: A. Braun, M. McCauley, M. McFaul, R. Pipes, R. Sakva; z polskich autorów należy wymienić: A. Antoszewskiego, M. Barańskiego, R. Beckera, A. Czajowskiego, A. Jach, W. Marciniaka, J. Potulskiego, M. Słowikowskiego, A. Skrzypka, A. Stelmacha, A. Stępień-Kuczyńską, E. Zielińskiego. Długa jest lista autorów rosyjskich wymieńmy tych, których prace mają wymiar międzynarodowy: V. Gelmana, R. Miedwiedjewa, L. Szewcowej, O. Gaman-Gołutwiny. Autorzy zajmujący się tą problematyką są zgodni, iż rosyjski system polityczny jest specyficzny i złożony, przez co „wymyka” się dotychczasowym modelowym analizom politologicznym. Zwraca uwagę na to również Habilitant, który w swoich pracach dotyczących systemu rosyjskiego tę różnorodność i specyfikę stara się analizować na poziomie władzy/ jej przywództwa, ale także społeczeństwa. Skoncentrował się na przywództwie B. Jelcyna, słusznie określając, iż było to „przywództwo w pułapce uwarunkowań”. Ponadto Autor monografii podjął próbę poszukiwania „mechanizmów

zmiany i kontynuacji”, bowiem przywództwo ówczesnego prezydenta Rosji zostało ukazane w postaci wieloetapowego procesu, osadzonego w uwarunkowaniach politycznych, ekonomicznych i kulturowych państwa (s.14). Początkowo, jak zasadnie określa to Autor, miało charakter przywództwa transformacyjnego, a następnie pod wpływem wielu czynników głównie wewnętrznych, przekształciło się w przywództwo transakcyjne (s. 55). Doktor A. R. Bartnicki stara się ukazać zmiany w charakterze przywództwa Jelcyna w szerokim kontekście jego kariery politycznej poczynając od roli zaangażowanego aparaczyka w okresie reform Gorbaczowa (1985-1990), co czyni w rozdziale drugim swojej pracy, a następnie przyjmując układ chronologiczno-problemowy ukazuje działania Jelcyna jako przeciwnika dotychczasowego kursu autora pieriestrojki dążącego do zdobycia ostatecznej władzy na tle rozpadu ówczesnego ZSRR (rozdział trzeci). Symboliczny charakter miało objęcie przez Jelcyna prezydentury Rosji i przeciąganie na swoją stronę przywódców powstających suwerennych państw, grup interesu, służb specjalnych, armii, aparatu partyjnego i biurokratycznego. Istotnym czynnikiem, jak słusznie zauważa Habilitant, był odradzający się rosyjski patriotyzm (s. 117). Następnie w rozdziale czwartym, zatytułowanym: *Od kryzysu do kryzysu 1992-1993* dr Adam R. Bartnicki ukazuje niezwykle skomplikowaną sytuację wewnętrzną Rosji. Mimo konfrontacji prezydenta z władzą ustawodawczą podejmuje on próby przeprowadzenia reform gospodarczych (plan Gajdara, walkę o kształt prywatyzacji). Doprowadza to do konfrontacji zbrojnej, utrudniającej poszukiwanie rzeczywistego kompromisu politycznego, przeprowadzenia reform gospodarczych i społecznych, ale przede wszystkim zamykający okres prób demokratyzacji Rosji, której symbolem miał być Jelcyn. Słusznie Habilitant podkreśla, że głębokiej fragmentaryzacji obozu demokratów a także nacjonalistów sprzyjały też „działania Jelcyna, dla którego destabilizacja ugrupowań parlamentarnych, a tym samym parlamentu, była potencjalnym źródłem umacniania własnej władzy” (s.182). Należy stwierdzić, że treści zawarte w tej części rozprawy są generalnie w literaturze przedmiotu znane, także w polskich publikacjach bądź tłumaczeniach autorów zagranicznych. Przypomnijmy chociażby wymieniane przez Autora: Eugeniusza Zielińskiego, *Współczesna Rosja. Studium polityczno-ustrojowe*, Warszawa 1995, Lili Szewcowej, *Reżim Borisa Jelcyna*, Moskwa 1999, Włodzimierz Marciniak, *Rozgrabione imperium. Upadek Związku Sowieckiego i powstanie Federacji Rosyjskiej*, Kraków 2001, Andrzeja Czajowskiego, *Demokratyzacja Rosji w latach 1987-1999*, Wrocław 2001, *Federacja Rosyjska 1991-2001*, red. J. Adamowski, A. Skrzypek,

Warszawa 2002, Andrzej Stelmach, *Zmiana i stabilność w systemie politycznym współczesnej Rosji*, Poznań 2003, Andrzej Skrzypka, *Druga smuta. Zarys dziejów Rosji 1985-2004*, Warszawa 2004, Anny Jach, *Rosja 1991-1993, Walka o kształt ustrojowy państwa*, Kraków 2011. Autor odniósł się do znanych publikacji Borysa Jelcyna tłumaczonych na język polski: *Wyznania*, Warszawa 1990, *Notatki prezydenta*, Warszawa 1995; *Prezydencki maraton*, Warszawa 2001. Znacznie interesujące są kolejne fragmenty pracy, w których doktor Bartnicki zawarł nowe elementy i przemyślenia poświęcone m.in. kwestiom walki o reelekcję (rozdział piąty) a także osłabienie przywództwa Jelcyna, kryzys władzy, który nastąpił w okresie pogłębiającego się kryzysu finansowego 1998r. Te fragmenty pracy zostały w większym stopniu oparte o literaturę rosyjską, prasę, wypowiedzi samego prezydenta, wyniki badań ośrodków analitycznych. Niewątpliwie najciekawszy jest ostatni rozdział monografii ukazujący schyłek prezydentury, walkę o sukcesję, jak również próbę bilansu prezydentury, którą Autor przedstawił w rozdziale siódmym oraz w Zakończeniu. Należy zgodzić się z dr Bartnickim, iż Borys Jelcyn na skutek okoliczności w których przebiegała jego prezydentura ostatecznie doprowadził do swoistego konsensusu elit także sektora służb specjalnych i wojska umocowanego centralnie, stworzył podstawy reżimu autorytarnego o dominującej pozycji prezydenta. Dotyczyło to przyjęcia rozwiązań konstytucyjnych (1993r) i innych rozwiązań instytucjonalno-prawnych. Rozwiązań, które w praktyce pozbawiały oddziaływania pluralistyczny system partyjny, stale osłabiały władzę ustawodawczą, struktury lokalne, nie stwarzały przestrzeni dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. W tym sensie prezydent Rosji wpadł w pułapkę obietnic, które nie był w stanie zrealizować, pierwotnego „projektu demokratycznego”, podobnie jak krytykowany przez niego wcześniej Gorbaczow. W działaniach prezydenta coraz częściej były obecne elementy nie związane z systemem instytucjonalnym, nieformalne układy, rozrastała się sfera oligarchicznej władzy skupiona początkowo wokół prezydenta, a później pozostająca poza jego kontrolą. Dlatego główną hipotezą pracy A. R. Bartnickiego stanowi założenie „ że pozycja Borysa Jelcyna była pochodną systemu nieformalnych zależności w łonie nomenklatury, służb, grup interesu, a czasem też „oligarchów”. Powiązania te, pisze Autor rozprawy powodowały, że prezydent mógł poruszać się jedynie w stosunkowo wąskim „korytarzu możliwości” (s.53). W przypadku Jelcyna warto podkreślić za Bartnickim, iż jego osobowość w tym słabości, zdrowie, nie ułatwiały rządzenia, co zwłaszcza w okresie schyłku prezydentury wpłynęło pośrednio na niestabilność system polityczny państwa (s.47 i n).

Oczywiście obszerność tematyki monografii uniemożliwiła w równym stopniu wskazanie na inne obszary realizacji przywództwa Borysa Jelcyna. Ma tego świadomość dr A. R. Bartnicki gdy wymienia je: relacje centrum- regiony, organizacja społeczeństwa, recepcja przez obywateli FR polityki Jelcyna. Uważam jednak, że tytuł monografii zobowiązywał Autora do znacznie szerszego omówienia w rozprawie kwestii instytucjonalno-prawnych systemu, w tym roli prezydenta w systemie, nawet jeśli zostały wcześniej one scharakteryzowane w rozprawie doktorskiej Habilitanta. Przede wszystkim podjęty temat wymagał charakterystyki otoczenia zewnętrznego systemu politycznego w okresie prezydentury Borysa Jelcyna. W przypadku Rosji przenikanie się sfery wewnętrznej polityki było i jest ściśle powiązane ze sferą otoczenia międzynarodowego. Dotyczy to m.in. obszaru poradzieckiego, stosunków europejskich i amerykańskich. Ten brak w monografii jest dla mnie zauważalny.

W odniesieniu do 14 artykułów i rozdziałów w pracach zbiorowych należy stwierdzić, że odnoszą się w pełni do tematu **Kryzys demokracji w Rosji po 1991r.** Wprawdzie połowa z nich została przygotowana we współautorstwie, jednak poszerzają one tematykę zawartą w monografii. Na przykład o zagadnienia gospodarcze (A.R. Bartnicki, K. Stefanowicz, *Simulating Democracy and the Free Market in Russia*, "BALTIC JOURNAL OF LAW & POLITICS", vol.3,number1/2010, s. 1-14, lub porównania innych państw (A.R. Bartnicki, E. Kuzelewska, *Demokracja czy autorytryzm? Analiza zjawiska na przykładzie Rosji i państw Ameryki Łacińskiej* [w:] *Demokracja w Polsce i w świecie*, red. S. Zyborowicz, Toruń 2009, s. 148-169; A. R. Bartnicki, E. Kuzelewska, *Referendum in Poland and Russia. Comparative analysis attempt*, „The International Affairs Review” 2008, nr 1(157), s. 116-132. Większość artykułów została zamieszczona w czasopismach politologicznych, bądź w publikacjach zbiorowych o charakterze politologicznym („Studia Politologiczne”, „Atheneum Polskie Studia Politologiczne”, „Politeja”, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”), trzy z nich zostały opublikowane w języku angielskim.

Wnioski:

Zaprezentowany do oceny dorobek w zakresie osiągnięcia naukowego: **Kryzys demokracji w Rosji po 1991r.** należy uznać jako odpowiadający stawianym wymaganiom na stopień naukowy doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych dyscyplinie nauk o polityce.

3. Charakterystyka innych osiągnięć naukowych Habilitanta:

W zakresie innych osiągnięć naukowo-badawczych Habilitanta należy wymienić: 1 monografię opartą na rozprawie doktorskiej zatytułowaną: *Demokratycznie legitymizowany autorytaryzm w Rosji 1991-2004*, wydaną w Białymstoku w roku 2007; jak również 16 innych rozdziałów w pracach zbiorowych i artykułów w czasopismach opublikowanych w latach 2008-2016, z czego połowa została przygotowana we współautorstwie (dwa z nich zostały opublikowane w języku angielskim). Dominującą tematyką w powyższych publikacjach stanowią kwestie związane z problematyką władzy w Rosji bądź państwach poradzieckich analizowane przez pryzmat procesów legitymizacyjnych, głównie wyborczych, procesu politycznego, relacji władza-obywatele.

Swoją wiedzę dr A. R. Bartnicki wykorzystał także przy przygotowaniu 1 ekspertyzy pt.: *Rosja jako supermocarstwo* przygotowanej na potrzeby Departamentu Strategii i Planowania Polityki Zagranicznej MSZ w 2008r. Przygotował także hasło (Uzbekistan) do encyklopedii politologicznej: B. Dziemidok-Olszewska, W. Sokół (red), *Instytucje i systemy polityczne, Encyklopedia politologii*, t.2, Warszawa 2010.

Wyniki badań dr Adam R. Bartnicki upowszechnił w latach 2006- 2017 podczas 17 konferencji naukowych, w których dwie miały miejsce za granicą (w Kownie organizowane przez Uniwersytet Witolda Wielkiego w roku 2009 oraz w Targu-Iju w Rumunii w 2010r.) Na konferencjach przedstawił wspólnie z K. Stefanowiczem referaty w języku angielskim: *Democracy versus capitalism in Russia* oraz *Social Perceptron of Law in Post-Soviet Russia*). Generalnie 6 wystąpień na konferencjach było wspólnie przygotowanych z E. Kuzelewską bądź z K. Stefanowiczem. Odnosiły się one do wybranych aspektów systemu politycznego w Rosji, mediów rosyjskich, systemu prawnego Rosji; 5 wystąpień na konferencjach miało miejsce w Uniwersytecie w Białymstoku pozostałe w innych ośrodkach politologicznych w Polsce.

Drugim obszarem badawczym doktora Adama R. Bartnickiego jest problematyka stosunków międzynarodowych i kwestii bezpieczeństwa.

Dr A. R. Bartnicki z tego zakresu brał udział w przygotowaniu monografii zbiorowej pt.: *Konflikty współczesnego świata*, wydanej przez PWN w roku 2008, niestety nie jestem w stanie określić jaki wkład włożył w przygotowanie tej publikacji (brak danych autora) oraz był współredaktorem dwu innych publikacji zbiorowych: *Wschód w globalnej i regionalnej*

polityce międzynarodowej, Warszawa 2009 oraz *Zachód w globalnej i regionalnej polityce zbiorowej*, Warszawa 2009 (także w tym przypadku nie jestem w stanie ocenić wkładu autora w przygotowanie tych publikacji).

Habilitant wziął udział w przygotowaniu podręcznika pt.: *Współczesne międzynarodowe stosunki polityczne*, red. przez J. Stachurę, wydane w Białymstoku w roku 2010. A. R. Bartnicki przygotował w nim następujące rozdziały: *Dezintegracja układu bipolarnego*, *Stosunki międzynarodowe na obszarze byłego ZSRR*, *„Szeroki” Bliski Wschód* oraz *Problemy międzynarodowego bezpieczeństwa*. Z tej problematyki opublikował 2 artykuły w czasopismach naukowych politologicznych, w tym jeden we współautorstwie, oraz 6 rozdziałów w monografiach zbiorowych, w tym 4 we współautorstwie, 5 z nich ukazało się w języku angielskim.

Wyniki badań dr A. R. Bartnicki przedstawił w latach 2009- 2016 na 5 konferencjach głównie organizowanych przez ośrodki politologiczne w Polsce.

W roku 2012 Habilitant podjął współpracę w macierzystym ośrodku w zakresie badań nad mediami, wynikiem tej współpracy jest opublikowany wspólnie z K. Stefanowiczem artykuł: *Polityczny wymiar Internetu* opublikowany w monografii zbiorowej: *Integracja społeczna- między teorią a praktyką*, red. G. Nowacki, S. Marcinkiewicz, Białystok 2012.

Wziął też udział w projekcie „Preferencje Polityczne” realizowanym od roku 2009 przez politologów śląskich i wrocławskich (przeprowadzenie ankiet).

Habilitant w ocenianym okresie 6-krotnie ubiegał się indywidualnie bądź jako członek zespołu badawczego o pozyskania grantów z NCN, których nie udało mu się uzyskać.

Wnioski:

Pozostałe obszary działalności naukowo-badawczej i publikacyjnej oceniam pozytywnie. Wyraźnie poszerzają one główny obszar badań Habilitanta w zakresie politologii, stosunków międzynarodowych, bezpieczeństwa. Związana z tymi obszarami działalność publikacyjna, udział w konferencjach nie budzi zastrzeżeń. Habilitant podjął próby pozyskania grantów badawczych, które nie zakończyły się sukcesem.

4. Charakterystyka i ocena dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej Habilitanta:

Działalność dydaktyczna Habilitanta generalnie jest związana z jego pracami naukowymi. Prowadził w poprzednich latach zajęcia na Wydziale Historyczno-Socjologicznym w Katedrze Politologii z zakresu: politologii, europeistyki, bezpieczeństwa, w ostatnim okresie jako pracownik na Wydziale Prawa UwB m.in.: z Międzynarodowych Stosunków Politycznych, Międzynarodowych Stosunków Wojskowych, Historii Społecznej Europy. Ponadto prowadzi 4 proseminaria i seminarium. Ich tematyka nie została podana podobnie jak skonkretyzowanie ilości wypromowanych licencjatów oraz magistrantów (kilkudziesięciu?). Za swą działalność dr A. R. Bartnicki był wyróżniany przez studentów nagrodą „dla najlepszego wykładowcy”.

W zakresie dorobku organizacyjnego Habilitant był opiekunem grup studenckich, koła naukowego, brał udział w Komisjach uczelnianych. Współorganizuje konferencje naukowe, brał udział w zespołach badawczych. Należy zauważyć, że w przypadku realizacji tych przedsięwzięć w dokumentacji Habilitanta nie zostały zawarte dane dotyczące czasu i formy ich wykonania. Dr A. R. Bartnicki uczestniczył w Zespole ds. Strategii Rozwoju Uniwersytetu w Białymstoku w latach (2013-2014).

W latach 1999-2005 był redaktorem „Zeszytów Politologicznych” wydawanych przez Katedrę Politologii UwB, oraz współredaktorem „Białostockich Studiów Prawniczych” zeszyt 20 t. 2/2016. W roku 2007 uzyskał nagrodę naukową rektora UwB za działalność naukową.

Prowadził wykłady popularyzujące wiedzę w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych oraz uczestniczył jako ekspert z problematyki wschodniej w mediach, w debatach studenckich i innych ośrodkach m.in. w Muzeum Wojska w Białymstoku.

Wnioski:

Choć należy stwierdzić, iż Habilitant prowadzi działalność dydaktyczną powiązaną z jego pracą badawczą, zaś podejmowane przez Niego działania organizacyjne nie są małe, należy uznać tę sferę działalności Habilitanta jako przeciętną. Mogła by być ta ocena wyższa, jednak brak schludności w przygotowaniu materiału przez Habilitanta nie pozwala na jej wyższą ocenę.

Dotyczy to także współpracy międzynarodowej, która nie została przez Habilitanta dostatecznie wyodrębniona. Współpraca ta, jak wynika z przedstawionego materiału, jest przeciętna, dotyczy udziału w 2 konferencjach międzynarodowych, 3 publikacjach pokonferencyjnych, z których wszystkie zostały przygotowane w języku angielskim bądź

rosyjskim we współautorstwie. Habilitant zaznaczył, iż brał udział w przygotowaniu kierunku studiów europeistyka na Wydziale Ekonomiczno-Informatycznym w Wilnie, jednak nie wiemy kiedy te prace wykonał i jakiej uczelni w Wilnie ona dotyczyła.

Rekapitulacja- wnioski końcowe

Przedstawiony do oceny dorobek w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych, dydaktycznych, i organizacyjnych doktora Adama R. Bartnickiego uważam za wystarczający dla przyznania mu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych dyscyplinie nauk o polityce. Jednocześnie stwierdzam, że publikacje stanowiące osiągnięcie naukowe dr Adama R. Bartnickiego: *Kryzys demokracji w Rosji po 1991r.* na który składają się monografia pt.: *Borys Jelcyn – przywództwo w pułapce uwarunkowań. Mechanizmy zmiany i kontynuacji*, Białystok 2016, s. 551 oraz 14 artykułów monotematycznych i rozdziałów w monografiach zbiorowych to publikacje oryginalne stanowiące wkład w dyscyplinę nauk o polityce. Pozostały dorobek Habilitanta oceniam pozytywnie pozostaje on w odniesieniu do wcześniej wskazanej problematyki jako pozycje generalnie poszerzające treści zawarte w osiągnięciu naukowym Autora w obszarze politologii, zwłaszcza systemów politycznych, procesów politycznych i przywództwa na obszarze państw byłego ZSRR, bezpieczeństwa i stosunków międzynarodowych.

Przez cały okres działalności naukowej dr Bartnicki prowadził zajęcia dydaktyczne, udzielał się w podejmowaniu zadań na rzecz macierzystej uczelni i środowiska lokalnego. Podjął też działania świadczące o współpracy ze środowiskiem międzynarodowym. Te formy prowadzonej działalności należy uznać jako wystarczające dla stawianych wymagań zawartych w przepisach ustawy z dnia 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Wyrażam nadzieję, że doktor Adam R. Bartnicki jako młody obiecujący naukowiec będzie w następnych latach poszerzał swoją działalność na polu międzynarodowym i badawczym, co jest niezbędne dla rozwoju Jego dalszej kariery naukowej.

Jódi 3. 01. 2019 v.

